

Bryggeriklubbens medlemsblad

1
2018



Den stora tonicförvirringen
Indiska etikettplagiat
Hembryggeriet i Stockholm



Bryggeriklubben

Föreningen för samlare och bryggeriintresserade.

Klubben bildades 1982 och består av personer bosatta i Norden med ett aktivt intresse för bryggeriindustrin.

Styrelse

Ordförande: Magnus Karlsson
Kanonvägen 7, 792 96 Våmhus
Tel: 070-33 07 026

Kassör: Per-Olof Ström
Trandaredsgatan 99, 507 61 Borås
Tel: 033-15 52 23, 070-212 52 23

Sekreterare: Sören Borgström
Runvägen 6, 137 55 Tungelsta
Tel: 070-542 07 65

Redaktör: Henrik Josefsson
Barnängsgränd 6, 116 47 Stockholm
Tel: 070-759 19 35

Webbansvarig: Claes Svensson
Ekedalsvägen 119, 177 59 Järfälla
Tel: 070-445 24 58

Framsidan:

Fordonsparken på
Storvreta bryggeri,
Rasbo, maj 1962.

Foto: Uppsala-Bild

Medlemsavgift:

Samlande medlem
300 kr/år

Stödande medlem
200 kr/år

Sponsor
300 kr/år

Kontakta styrelsen: info@bryggeriklubben.se

Webbplats: www.bryggeriklubben.se

Bankgiro: 5304-6942

Kontonummer (Swedbank):
8032-5, 4067844-3

Medlemsbladet
utkommer med
fyra nummer per år.

Manusstopp:
1/3, 1/6, 1/9 och 1/12

Ordföranden har ordet

Våmhus 14/3 2018

Hejsan!

Ett nytt samlarår har börjat, jag hoppas på nya samlarföremål och nya samlarvänner.

Vi har mist en kompis och medlem i Kjell Nilsson i slutet av 2017, som kämpat länge mot sjukdomen. Vila i frid.

Men vi har även fått nya medlemmar i klubben. Ni är varmt välkomna till oss.

Och så hoppas jag att vi ses på mötet 14:e april, med besök på Coppersmith i Västerås.

Mvh Magnus Karlsson

Redaktörens spalt

Stockholm 7/4 2018

Hej!

I det första numret för året är temat Indien. "Indien?", tänker ni säkert. Hur hänger det här ihop? Jo, vi ska bland annat reda ut etikettförvirringen som uppstod hos de svenska bryggerierna när Indian tonic skulle lanseras i Sverige. Dessutom kommer det att handla om spektakulära etikettplagiat från indiska bryggerier och till sist ska vi titta närmare på en av landets kanske mest okända bryggeribygnader. Dold bakom en indisk restaurang ligger Hembryggeriets gamla byggnad, på en innergård på Södermalm i Stockholm.

Vi ses på vårmötet i Västerås!

Bästa hälsningar
Henrik Josefsson

Till minne av Kjell Nilsson

21/9 1947–27/12 2017



Foto: Magnus Karlsson

Vår vän och kollega Kjell Nilsson har lämnat oss.

En lång och kämpig tid tog slut strax efter jul när kroppen inte längre orkade, sedan Kjell legat på sjukhus ett par veckor.

En skugga av sitt forna jag, men glöden tog aldrig slut. In i det sista planerade han för framtiden, nya lägenheten och arbetet med att utöka samlingarna.

Förutom etiketter fanns det ett starkt intresse för frimärken och bilar, även om han sällan hade möjlighet och ork att lämna sin bostad.

Vi som kände Kjell saknar honom, hoppas han får det bättre där han är nu.

/genom Rickard Laisfeldt

Till minne av Erik Brorsen

Ett dödsbud har inkommit från vårt södra grannland. Mångåriga ordföranden i den danska samlarföreningen FORT, Erik Brorsen, har lämnat oss efter en längre tids sjukdom.

Erik och hans fru Lis besökte många av våra träffar ända tills sjukdomen lade hinder i vägen. Saknaden har känts på den uteblivna närvaron på våra möten. Begravningen ägde rum tisdagen efter påsk.



En fröjd

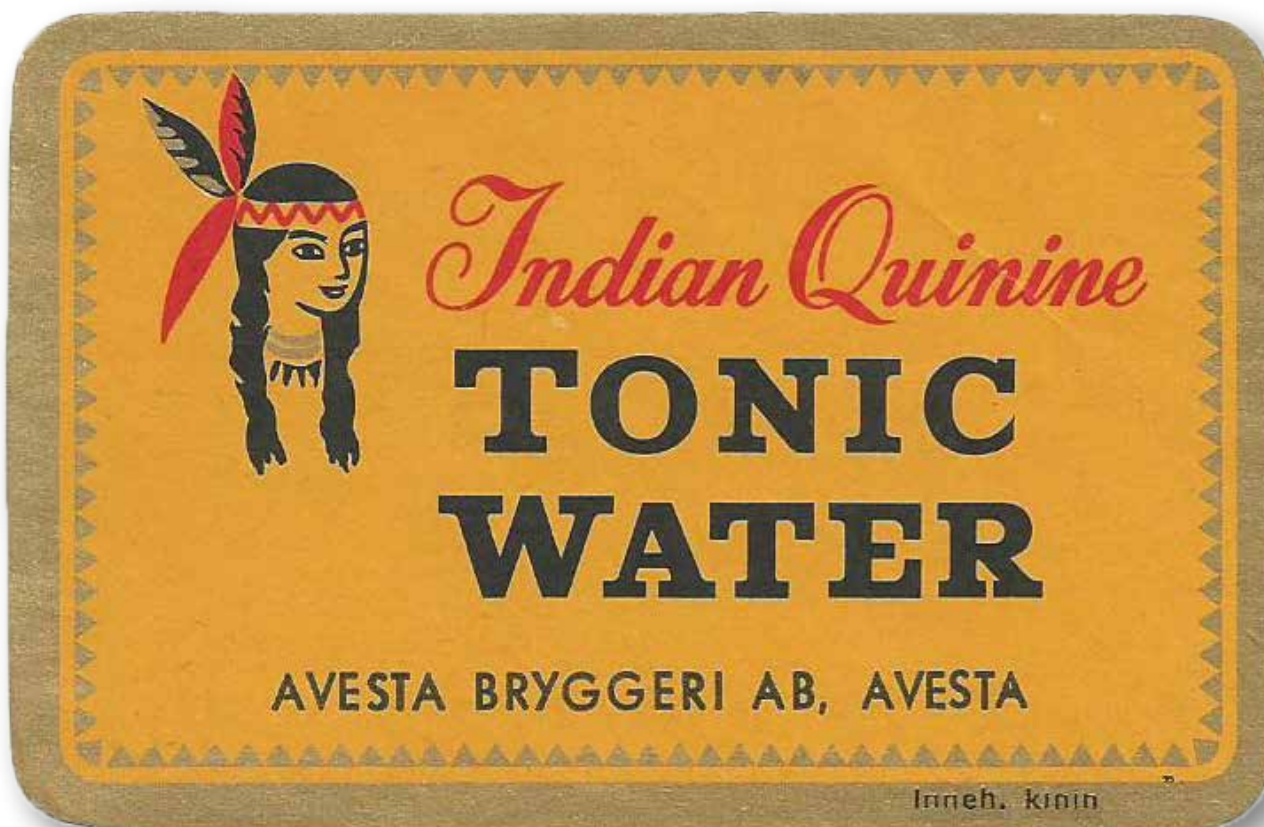


för ögat, en njutning för gommen är det klara, skummande pilsnerölet med den goda, fylliga smaken. Har Ni ej förut försökt detta märke, gör det nu och Ni kommer att tillhöra vår stadigt ökade kundkrets. Våra varor, av erkänt god och ren smak, hemsändas till alla stadsdelar och förstäder.

Ring Sö. 370 45 — Sö. 370 46

A.-B. Hembryggeriet

Heleneborgsgatan 15



Bland indier och indianer – den stora tonicförvirringen

TEXT: HENRIK JOSEFSSON

1492 rörde Columbus ihop det rejält när han tog fel på Indien och Amerika. 450 år senare ledde fadäsen till ännu mer missförstånd bland de svenska bryggerierna. Amerikanska indianer dök upp på etiketter där de inte hörde hemma. Men det kanske inte bara är Columbus fel. Det kan finnas ytterligare en förklaring till förvirringen – i 1800-talets Vilda Västern.

När man tittar på de svenska bryggeriernas Indian tonic-etiketter så har de ofta olika typiska indiska motiv – elefanter, tigrar och maharadjor. Det var ju i Indien som drycken uppfanns på 1800-talet. Kinaträdets bark gav kinin som fungerade som profylax mot malaria, och kininet användes av kolonialtjänstemännen i det då brittiska Indien. Kinin smakar väldigt bittert, men blandat med

kolsyrat vatten och med tillsatt socker gick det lättare att få i sig. Resultatet blev det som kom att kallas för Indian tonic. Schweppes Indian tonic water är världens äldsta läskedryck – från 1871.

När man dessutom tillsatte gin för att göra medicineringen ännu uthärdligare var en klassisk drink född – gin och tonic.

Alla vill dricka succédrinken och Indian tonic börjar tillverkas över hela världen. Svenska bryggerier och läskedrycksfabriker från norr till söder tillverkar drycken. Men på etiketterna blir det förvirrat. Några missförstod ordet "indian" och tolkade det som en nordamerikansk urinvånare – en indian – och inte som det engelska ordet för "indisk". Man satte alltså en indian på etiketten istället för något från Indien.

Ett exempel på detta är Avesta bryggeris Indian tonic-etikett som illustrerades med en nordamerikansk indiankvinna med pannband och fjädrar. Ungefär som Columbus klassiska dundertabbe när han trodde han hittat Indien men var i Amerika - fast tvärtom.

Vid tiden för lanseringen av Indian tonic i Sverige var dessutom västernfilmens popularitet på topp, och det låg nära till hands att associera "Indian" till just amerikanska indianer.



Men de svenska bryggeriernas språkförvirring kanske inte är hela förklaringen. Det finns nämligen en helt annan "Indian tonic". Och den har varken med Indien eller malaria att göra.

Man kan se dem i gamla västernfilmer – kringresande försäljare som stående på sina vagnar berättar för den församlade folkmassan om mirakelkurer som kan bota allt. Ibland heter dessa medel just "Indian tonic" och i det här fallet menar man alltså just amerikanska indianer.

Flaskorna har ofta indianer på etiketterna och kvacksalvarna hänvisar till påstådd uråldrig indiansk läkekonst som hjälper mot det mesta. När det visar sig att medlen varken botar njurbesvär eller håravfall har försäljarna dragit vidare till nästa stad.



En konstig slump gör att två helt olika drycker som inte har något med varandra att göra, förutom att båda alltså råkar heta Indian tonic, säljs samtidigt i var sitt hörn av världen. Ett botemedel mot malaria i Indien och en ofta verkningslös mirakelkur i Amerika. Och det är troligt att den här slumpen bidrog till förvirringen och röran av indianer och indier på svenska bryggeriers etiketter.

I vilket fall som helst så var det i alla fall minst ett svenskt bryggeri som insåg att något blivit fel. I Eskilstuna insåg man att indian tydligen inte alls betydde det man först trott. Från början hade man en amerikansk indian på sin Indian tonic-etikett, men bytte senare till en mer passande indisk tiger. ■



Eskilstuna bryggeri sätter först en amerikansk indian på sin etikett...



...men inser misstaget och byter ut honom mot en mer passande indisk tiger...



...ett motiv som många svenska bryggerier och vattenfabriker valde till sina Indian tonic-etiketter.



Indiska etikettplagiat

TEXT: HENRIK JOSEFSSON

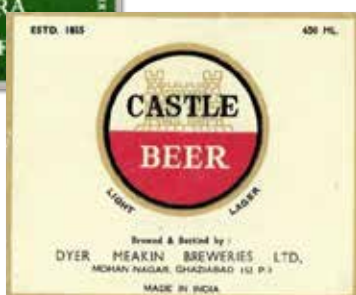
Är man intresserad av bryggerier vars etiketter liknar andras så är Indien en guldgruva. Här kan man hitta många fall både av etiketter som lånat inspiration från olika håll och av rena plagiat.

Så sent som 2013 tvingades det indiska företaget Löwenbräu München att sluta sälja sitt öl efter att ha stämts av tyska Löwenbräu. Men indiska bryggerier har i många år "lånat" både design och logotyper från andra. Oftast ifrån stora internationellt välkända bryggerier som Carling och Amstel, men det finns också ett par förbluffande exempel som är extra intressanta ur ett svenskt perspektiv.

Medlemsbladet har i tidigare nummer tittat närmare på hur bryggerier i olika grad "lånat" varandras design. Det finns många historiska fall där till exempel sydsvenska bryggerier sneglat utomlands och inspirerats av de stora danska bryggerierna. Men sydsvenska bryggerier har också inspirerat andra. På två indiska 70-talsetiketter är det tydligt var inspirationen kommit ifrån - Helsingborg och Tingsryd! ■



Etikett från holländska Amstel...



...med en indisk "kusin"



Med några små ändringar blir danska Faxe till indiska Hans. "Danish" byts ut mot "Pilsner", men av någon anledning valde Solan Brewery i Indien att behålla den danska flaggan.





Ölet "London Premium" fick enligt etiketten endast säljas i delstaten Maharashtra i västra Indien. Trots det kan man väl anta att kanadensiska Carlings advokater till slut hörde av sig till Associated Breweries.

Löwenbräu licensbryggd i Grängesberg och en indisk etikett från 70-talet, som rakt av tagit Löwenbräus lejonlogotyp. Det här är inte enda gången som just Löwenbräu råkat ut för indiska kopior.



Två av de mer udda indiska "designlånen" är dessa. "Silverking" från storstaden Lucknow i norra Indien och den lite märkligt stavade "Krown" från delstaten Himachal Pradesh i Himalayamassivet. Båda etiketterna ser bekanta ut. När man jämför med ett par svenska etiketter faller pusselbitarna på plats. "Krown" har bytt ut C mot K i namnet och behållit logotypen från Bryggeriet Kronan i Tingsryd. "Silverking", med sin skånska krönta grip, passerar som en etikett från Helsingborg om man kisar. Man undrar verkligen hur det här kom sig. Hur två etiketter i 70-talets norra Indien fick så tydliga influenser från södra Sverige. Antagligen har den som ritat dessa etiketter letat inspiration så långt bort som möjligt och tänkt att ingen skulle göra kopplingen.

Hembryggeriet

– det sista självständiga Stockholmsbryggeriet

TEXT OCH FOTO: HENRIK JOSEFSSON

Bakom en indisk restaurang på en av Södermalms innergårdar i Stockholm ligger en av landets mest anonyma bryggeribyggnader – den där Hembryggeriet höll till under 30 år.

Hembryggeriet bildades år 1900 av Carl Oskar Bergström. I flera år hade han drivit bryggerier i Strängnäs och Åkers styckebruk, men när det nya bryggeriet bildades gick flyttlasset till huvudstaden. Krukmarkargatan 4 på Södermalm blev adressen och till en början tillverkades bara färsksvagdricka och läskedrycker. 1911 var det dags för Bergström att expandera. Han hade köpt en tomt på Heleneborgsgatan på Söder och här byggde han ett pampigt bostadshus i sex våningar mot gatan och ett bryggeri i tre våningar på gården. Han investerade i en ångpanna och den nya lagerkällaren gjorde att Hembryggeriet kunde styra om produktionen till lagrad svagdricka på flaskor. Den färska svagdrickan på kaggar upphörde till slut helt. 1916 ombildades Hembryggeriet till aktiebolag.

Från svagdricka till Klass II

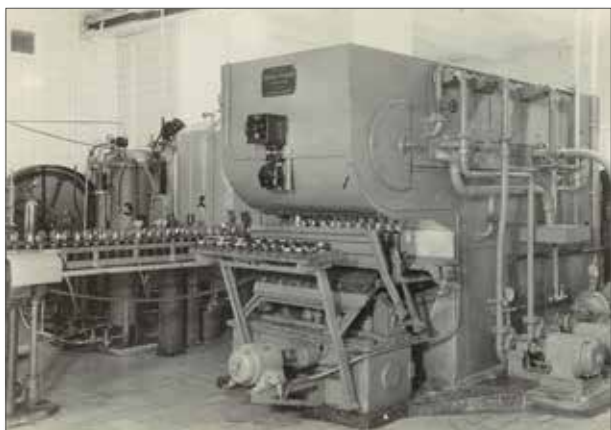
Att vara ett fristående bryggeri i skuggan av AB Stockholms Bryggerier vid den här tiden var inte lätt. Med kartellmetoder och bulvaner höll man konkurrenterna på mattan och kunde i princip agera ostört på Stockholmsmarknaden. Under 1920-talet hände något som ändrade detta. Tre svagdricksbryggerier – Hembryggeriet, Birger Jarls bryggeri och Bryggeriet Kronan – fick tillstånd att brygga klass II.



Bostadshuset som Carl Oskar Bergström lät uppföra på Heleneborgsgatan 1910. På gården bakom det här huset byggde han sitt bryggeri.



När Hembryggeriet fick sitt tillstånd 1921 innebar det att bryggeriet kunde storsatsa och försäljningen fyrdubblades. I slutet av 1920-talet byggdes en våning till på bryggeriet och byggnaden fick det utseende den har idag. På tredje våningen byggde man en ny mineralvattenfabrik med nya maskiner.



Interiör från den nya läskedrycksfabriken 1931. Sköljmaskinen "Bewe", blandningscistern för mineralvatten (2000 liter) och impregneringspump "Noll Minden".
Foto: Teknik- och industrihistoriska arkivet.

AB Stockholms Bryggerier tar kontrollen

35 personer jobbade på bryggeriet och 16 fordon distribuerade produkterna. Men framgången skulle bli kortvarig. De nya tillstånden som skulle göra det möjligt för de mindre bryggerierna att expandera och få en del av klass II-marknaden blev istället deras dödsdomar. AB Stockholms Bryggerier tolererade ingen konkurrens och planer sattes i verket för att eliminera uppstickarna. Birger Jarls bryggeri togs över av Stockholms Bryggerier efter bara ett par år och 1938 var det Kronans tur. I och med detta stod nu Hembryggeriet ensam mot bryggerijätten.

På sin undanskymda plats på bakgården på Söder lyckades man hålla sig undan och bevara självständigheten ytterligare några år, men i längden var det omöjligt. När andra världskriget kom, med ökade råvarupriser och ransoneringsringar, blev det svårt med lönsamheten för de



mindre bryggerierna och nu ser AB Stockholms Bryggerier sin chans. Gustaf Piehls bryggeri får agera bulvan och genom detta knep kommer man åt den sista lokala konkurrenten på klass II-marknaden. Stockholms Bryggerier tar över Hembryggeriet 1941 och lägger ner det omedelbart. Ordningen är återställd och man har monopol igen.

Från öl till medicin

Även om bryggandet upphör på Heleneborgsgatan innebär det inte slutet för verksamheten i gårdshuset. AB Stockholms Bryggeriers laborieverksamhet knoppades av 1931 och blev dotterbolaget Kärnbolaget Aktiebolag Biokemisk Industri (senare Kabi). Det här bolaget flyttade nu in i Hembryggeriets gamla lokaler. Bolaget forskade bland annat på vitaminer och fick under kriget uppdrag att torka blodplasma. Detta ledde senare till att man bland annat började tillverka mediciner för behandling av blödarsjuka. Kabis verksamhet flyttade på 50-talet vidare till Stora Bryggeriets gamla lokaler på Hornsberg.

Idag är det lägenheter i Hembryggeriets byggnad. Och efter hundra år är cirkeln sluten – bostadsrättsföreningen som bildades 2005 heter Brf Hembryggeriet. ■



